

3

notes.ug

zápisník z Ugandy

Milé čtenářky, milí čtenáři,

v minulém čísle jsme si ukázali, čím si musela projít Uganda, aby se stala takovou, jakou je nyní. Zbývá však otázka, čím si museli projít Ugandšané, aby se stali těmi, kým jsou nyní. Proto si dnešní číslo klade nelehký úkol, a to poodkrýt tradice a zvyky ugandských obyvatel, jejich přesvědčení a jejich pohled na svět. Nelehký proto, že zdánlivě jednoznačný pojem „Ugandšan“ ve skutečnosti skrývá velmi pestrou škálu nejruznějších etnik s vlastním jazyky, kulturou a zvyklostmi. Proto se v tomto čísle podíváme pouze na jediné, a to tamější největší etnikum Baganda (16,5 % obyvatel), či pouze Ganda, s jazykem Luganda, z království Buganda – centrální Uganda.

Přeji vám příjemné čtení,

Anežka Česalová
Anežka

Kde se vzalo království Buganda a kdo jsou Bagandové?

Zatímco Buganda budovala svou bohatou kulturu, procházela zároveň historickým vývojem, který z nejvýznamnějšího království regionu vytvořil jednu z částí dnešní Ugandy.

V ugandštině nazývané ekika, v množném čísle pak ebika.

Vznik království Buganda se datuje již do období od 13. do 14. století. V té době byla oblast dnešní Bugandy složena z více klanů, přičemž každý měl svého náčelníka, vlastní rytmus bubnů a totem se zvířecím motivem, dle kterého získal klan své jméno.

Konkrétně dva, jeden hlavní „omuziro“ a druhý „akabbiro“.

Toto zvíře pak bylo posvátné a bylo zapovězeno jej zabít či snad dokonce sníst.

V tomto období se po konfliktu dvou silných vládců v oblasti sjednotilo 19 ebika pod vládou prvního bugandského krále Kintu a vzniklo Bugandské království. Dlouho poté sílilo a v 19. století se stalo největším a nejvýznamnějším královstvím v oblasti.

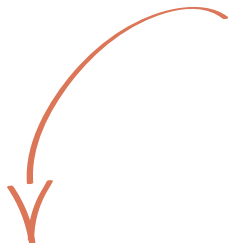
Věci se začaly, jak to tak bývá, měnit s příchodem Evropanů a s počátkem britské nadvlády nad územím Ugandy. Bugandský král Muteesa I. byl vůči Britům vstřícný a zajistil tak Bugandě základ pro její důležité postavení, nicméně přesto pouze v rámci limitů daných britskou nadvládou. Když pak roku 1962 získala Uganda nezávislost, stalo se Bugandské království její součástí.

Navzdory tomu, že získalo silné postavení a speciální federální status v rámci země, doufalo v ještě větší politickou autonomii. To vyvolalo spory s centrální ugandskou vládou a rozhořel se mezi nimi konflikt, který roku 1967 vyústil v úplné zruše-

Jméno si panovník propůjčil od legendárního prvního člověka, Kintu, pravděpodobně stejně jako jméno Nambi pro svou manželku.

ní jak bugandského, tak i dalších tradičních království. Obnoveno bylo až roku 1993, ale již s pouze omezeným vlivem.

Bagandská kultura, tak, jak existovala po staletí, naštěstí přežila nepřízeň osudu a s rokem 1993 se do správy Bugandy vrátily také pro ni významné kulturní památky, které v rámci dřívějších změn připadly do správy centrální vlády. Mezi ně patří například hrobky bugandských králů v Kasubi, důležitá kulturní památka Bugandů, ale také oblíbené turistické místo. Také tradice členění na ebika má i dnes v bagandské kultuře veliký význam a do dnešních dnů jejich počet čítá kolem 50.

Jsou zde pochováni čtyři bugandští králové. Čelist králů bývala pochována ve vlastní svatyni, jelikož právě v čelisti se podle Bugandů skrývá lidská duše.

Co říká bagandská kultura?

Je to právě jazyk, skrze který se po staletí buduje a uchovává tajemství společné kultury. Její původní podoba v jazyce Luganda je většinou z nás prozatím zapovězena, ale s kouzlem naší češtiny se do ní přesto pokusíme nahlédnout.

Důležitým prvkem nejen bagandské, ugandské, ale i africké kultury obecně, je charakter jejího předávání a uchovávání. To se děje převážně ústní formou, tedy vyprávěním a následným převyprávěním. Nesmíme se nechat zmást tím, že do psané podoby se dostal pouze zlomek, a to až pozvolna těmi, kdo ji chtěli uchovat v její stávající podobě a podělit se o ni s vnějším světem. Tato forma kultury má totiž své obrovské kouzlo. Podobně jako se Afričané nenechají svazovat časem, nedovolí to ani svým pověstem a legendám. Tato forma kultury se tak přelévá a mění a doplňuje či upravuje po své cestě od vypravěče k posluchači a od něj dál a dál. Staletími ověřené mýty a myšlenky si tak dokáží zároveň uchovávat aktuálnost a měnit se společně s měnící se společností. Proto jsou písně, přísloví, hádanky, mýty, legendy a folklór jedinečným prostředkem, jak nahlédnout do života těchto společností.

Právě ústně předávaná kultura Bugandského království a jeho obyvatel je, díky kouzlům a hrám, které s jazykem vytvářejí, velmi vypovídajícím dokladem bohatství této tradice. Různé formy této kultury jsou přítomny naskrz bagandskou společností, od vzdělávání ve školách, přes zdůrazňování a prosazování společenských norem až po každodenní konverzaci a hry.

Nejzákladnějším a nejcennějším pro bugandskou kulturu je mýtus o Kintu a Nambi, tedy mýtus o počátku existence, o lidském údělu na Zemi a nevyhnutelnosti smrti. Podobně jako Adam a Eva, také Kintu a Nambi položili základy všemu, co dnes známe. Ač i tento mýtus na své cestě získal mnoho podob, je to přesto stále stejný příběh, který si v kruhu blízkých za teplých jarních večerů vyprávějí v Bugandě, stejně tak, jako si jej nyní povíme i my.

Například skrze písně, legendy či hlavolamy nejen o důležitých historických událostech Bugandy.

Jako bagandské se označuje tamější etnikum, ve chvíli, kdy mluvíme o království, užíváme ale název Buganda.

Mýtus o Kintovi

Jednou, velice dávno, žil na nebi mocný Ggulu, který měl mnoho synů, ale pouze jedinou dceru. Často děti sjížděly po duze z nebe a hrály si na pusté a prázdné Zemi, až jednoho dne zabloudily do místa, kde ještě nikdy nebyly, do Bugandy. Spatřily tam člověka, osamělého chlapce Kintu pouze s jeho jedinou kravkou. Oblíbila si ho velice Ggulova dcera, Nambi, navštívila jej pojednou sama a rozhodla se vdát se za něj. Vystoupili tedy po duze společně do nebe a požádali Ggula o požehnání. Ggulu se zdráhal rozloučit se se svou jedinou dcerou a po tři dny dával Kintovi nelehké úkoly. Nejprve měl sníst podnosy plné jídla, které mu služebnictvo nosilo po celý den, poté měl naplnit nádrž vodou ze vzdálené studny a konečně třetí den měl naštípat sekerou veliký kámen. Čtvrtého dne měl pro něj Ggulu ještě poslední úkol a vyzval Kintu, aby ve stádu krav rozeznal tu svou. S trochou kouzel a s pomocí svých dobrých zvířecích přátel dokázal vše splnit a spokojený Ggulu svolil a dal Kintovi svou dceru za ženu. Dostali na cestu po dvou kusech od všech zvířat a rostlin v nebi, aby mohli založit život na Zemi. Jedinou podmínku však Ggulu měl, a to, že

se nesmí nikdy vrátit zpět. Nambi měla totiž bratra, dvojče, který na ní velice lpěl a pokud by se vrátila, nenechal by ji odejít. Odešli tedy novomanželé na Zemi a začali ji zaplňovat životem. Zapomněla ale Nambi na nebi rostlinu, s níž krmila slepice, které nyní neměly co jíst, a nedala jinak, než že poruší slib a vrátí se zpět. Jen co vystoupila opět do nebe, byl tam její bratr, Walumbe. Nechtěl ji pustit, prosil, že bez ní nemůže žít, až ji nakonec následoval zpět na Zemi.

Usadil se poblíž své sestry a jejího manžela, ale brzy začal být osamělý. Prosil proto svou sestru, aby mu dala jedno ze svých dětí, které by mu dělalo společnost. S každým nově narozeným dítětem doufal, ale pokaždé byl zklamán. Odmítali jej manželé se slovy, že žádné z jejich dětí, ani z již narozených ani z těch budoucích, nikdy nedostane. Rozzlobil se proto Walumbe a ještě té noci se vplížil do domu manželů a jedno dítě si odnesl. Probudili se druhý den ráno a našli dítě bez života. Nestalo se dříve nic podobného, třásli s ním a budili jej, ale dítě se neprobudilo, patřilo teď Walumbemu. Dítě pochovali a vrátili se zpět do nebe, prosili Ggulu za odpuštění a žádali jej, aby si vzal Walumbu zpět k sobě. Ggulu se smíloval a poslal na Zemi svého šikovného syna Kayikuzu, aby přivedl Walumbu zpět.

Přesvědčoval bratra, ať se vrátí do nebe ke své

rodině, která ho miluje a postrádá, ale nebyly však prosby nic platny. „Co na tom záleží, jestli mě má někdo rád,“ vzdoroval Walumbe. Nic naplat, musel Kayikuzi přivést bratra zpět silou. Dny a noci jej pronásledoval, ale Walumbe byl rychlý a unikal mu tak dlouho, až mu bosé nohy krvácely. Po několika dnech dorazil do Ttandy, kde byla půda příjemná na chodidla a měkká, až se mu nohy propadaly. Dostal Walumbe nápad, že se ukryje v podzemí, a tak se také stalo. Walumbe mizel pod zemí a znovu se objevoval na povrchu a dlouho tak Kayikuzovi unikal. Vzdal se nakonec vyčerpaný Kayikuzi snah dostihnout bratra a s nepořízenou se vrátil zpět do nebe.

A tak se Kintu, odkázaný sám na sebe, zavázal navždy bojovat proti Walumbovi, navždy se snažit vyhnat ho ze Země. Od té doby žil Walumbe pod zemí, nepolapitelný, plížil se v tunelech a čas od času se vrátil zpět na povrch a vzal si některé z dětí Kintu a Nambi s sebou do podzemí. Uběhly roky, desetiletí, a Kintu a poté jeho potomci a potomci jeho potomků se nikdy nepřestali snažit Walumbu dopadnout a obelstít tak smrt.

V co věří Bagandové?

Je ještě další rozměr, který ovlivňuje bagandskou kulturu i její nositele. Ten se však odehrává mimo zraky nás smrtelníků, kdesi v prostoru mezi nebem a zemí.

Přestože dnes značnou část obyvatel Bugandy tvoří křesťané, je tradiční náboženství stále živé a důležité pro řadu z nich. Bagandské tradiční náboženství je velmi spirituální a je úzce spjato s přírodou a s vlastními kořeny a předky. Nejvýše, jako Bůh stvořitel, stojí Katonda, otec všech bohů a král celého vesmíru, který stojí nade všemi, ale lidem je vzdálený.

Pod ním se nachází množství nejrůznějších duchů „Misambwa“ či duchů předků „Mizimu“, kteří se mohou vrátit zpět na Zemi v podobě zvířat. Dále však je také řada bohů „Balubaale“, kteří kdysi bývali lidmi a po své smrti se stali strážci svého poslání. Ti, ač jim je zapovězen návrat na Zemi, mohou svou velkou mocí lidem působit jak škodu, tak i užitek. Lidé proto provádějí nejrůznější rituály, aby si je naklonili, či aby je udrželi co nejdále. Jak

tito strážci, tak i duchové jsou každodennímu životu Bagandů bližší, a proto velmi důležití.

Také tradiční bagandské náboženství si procházelo nelehkým obdobím, a to již od konce 17. století. Tou dobou začal postupně sílit vliv jednotlivých Kabaka v náboženské sféře na úkor prostředníků, kteří tradičně stáli mezi lidmi a bohy. Další oslabení přišlo v polovině 19. století s příchodem Islámu. V období evropských misionářů a dále v období po získání nezávislosti bylo tradiční náboženství opakovaně očerňováno a označováno za čarodějnictví. Všem navzdory však nabývá v poslední čtvrtině 20. století tradiční náboženství opět na významu, získává si znovu respekt a lidé se i dnes vracejí k jeho vyznávání.

Kupříkladu tradiční léčitelé, věštcí či vyvolávači deště.

Například Walumbe je bohem smrti.

Bagandské hádanky a přísloví

Kkoyi kkoyi, vyzýváme vás, abyste oživilí svou paměť a soutěživého ducha a vyzkoušeli si s námi několik zapeklitých bagandských hádanek! Ebikokkyo, tedy rychlá hra otázek, je právě jednou z nich.

Dříve než hra započne, je nejprve nutné patřičně povzbudit své spoluhráče. Toho docílíme tímto krátkým úvodem, který hře předchází:

Vyzyvatel: **Kkoyi kkoyi**

výzva směrem k publiku, aby se připravilo na otázky a oživilo svou paměť

Publikum: **Lya/ddya**

publikum odpovídá „jez“

Vyzyvatel: **Ongamba okulya ndye ki?**

vyzyvatel se ptá „Říkáte mi, abych jedl, ale co mám jíst?“

Publikum: **Lya olulimi lwo**

publikum odpovídá „sněz svůj jazyk“, čímž jej chce přimět, aby mu sdělil něco moudrého

A pak následuje otázka, která může začínat buď „mám ženu...“ (v případě, že se publikum skládá z dospělých), či „mám dítě...“ (v případě, že se publikum skládá z dětí), popřípadě nemusí obsahovat žádný úvod.

Pak teprve můžeme přejít k samotným hádankám:

Vyzyvatel: **Mám ženu, která jídlo jednoduše spolkne a nikdy jej nekouše.**

odpověď: kuře

Vyzyvatel: **Je to místo, které má tři ohniště.**

odpověď: nebe a na něm Slunce, Měsíc a hvězdy

Hádanky bývají ale také ve formě příběhů:

Cestujete pěšky v parném dni a máte před sebou ještě dalekou cestu, když najednou zpozorujete poblíž rostoucí krásný pomerančovník. Ten je obalen zralými a šťavnatými pomeranči a vám se začnou sbíhat sliny. Když už jste skoro u něj, všimnete si, že nemůžete už ani o krok dál, protože strom hlídá ošklivý a nebezpečný šílenec. Co uděláte, abyste se dostali k pomerančům?

(Odpověď: Sebereš ze země kameny a začneš jimi házet po šílenec. Pokud budeš mít štěstí, šílenec sebere zralé pomeranče a začne jimi házet po tobě – šťastlivče! Jednoduše posbírej pomeranče a utíkej jako o život.)

**Milion důvodů,
proč milovat
Ugandu od naší
zakladatelky
Lenky:**

**Důvod č. 1: Úsměv
a přátelkost**

Na ulici na vás vždy někdo zakřičí: „Muzungu, how are you?“ (Muzungu = běloch, resp. ztracený, zmatený, původně ze svahilštiny – takhle asi dříve působili cizinci na místní a něco na tom bude nejspíš i dnes). Ugandané takto ukazují svou přátelkost a radost, že vás vidí. Někdy na vás budou pouze beze slova koukat, což bývá typické hlavně pro děti. Stačí se na ně usmát a oni vám za to vrátí ten nejoslnivější úsměv zpátky.

Lenka Karahutová

MUDr. Lenka Karahutová

Founder & CEO

Novinky z Ugandy

Schválení nových zákonů

Počátkem května přijal ugandský parlament hned dva významné zákony. 3. května byl schválen kontroverzní návrh zákona o sexuálních přestupcích spolu s plánovaným zavedením registru sexuálních delikventů. Tento zákon se mimo jiné zabývá dětskými sňatky, ale také dále kriminalizuje LGBT+ komunitu, osoby HIV pozitivní a sexuální pracovníky, přičemž stejnopohlavním párům hrozí až 10 let vězení.

4. května byl pak schválen návrh zákona o prevenci a zákažu lidských obětí, který za tento čin ukládá trest smrti (dříve byl identifikován jako vražda). Tento zákon řeší také obchod s orgány.

Mladá poslankyně nového parlamentu

Součástí nového ugandského parlamentu se stala teprve 23letá Hellen Auma Wandera, která získala svou pozici v lednových volbách. Mladá univerzitní absolventka se tak stala nejmladší poslankyní v tomto parlamentu (titul nejmladší ugandské poslankyně však stále drží Proscovia Alengot Oromait, která se v roce 2011 stala poslankyní ve svých 19 letech).

Yoweri Museveni po šesté prezidentem

Ugandský prezident Yoweri Museveni složil 12. května prezidentskou přísahu v návaznosti na lednové volby, v kterých porazil opozičního kandidáta Bobiho Winea. Začal tak jeho šestý prezidentský mandát, který mu propůjčí prezidentské křeslo na dalších 5 let.

*Libí se vám
naše činnost?
Budeme
rádi, když
přispějete!*

Jedno Africké přísloví na závěr:

Egindi wala – ngateli mumanye. (Místo je daleko pouze v případě, že tam není nikdo, koho známe.)

Podle Bagandů přítel nikdy nežije daleko. Pokud řekneme, že je místo „daleko“, říkáme tím, že tam nikoho neznáme nebo že tam není nikdo, na kom by nám záleželo.

Snad nám je nyní Uganda opět o něco méně vzdálená.

Essential Medical Outreach & Treatment Rescue